
Kimmo Nuotio – Casper Herler
– Johan Boucht (toim./red.)

Nykyajan muuttuva oikeus – Nutida rätt i förändring

r.f. Justus ry. 10 vuotta/år

Julkaisuvaliokunta

Raimo Lahti, puheenjohtaja

Markku Helin

Mika Hemmo

Risto Nuolimaa

Lea Purhonen, sihteeri

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 603 567, f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

Kannen kuva: Oikeuden tunnuksia esittävä korkokuva vuodelta 1786.

Vaasan hovioikeus. Valokuva: Unto Heinonen.

(Julkaistu Vaasan hovioikeuden luvalla.)

Kannen suunnittelu: Heikki Kalliomaa

© Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

ISSN 1458-0446

ISBN 951-855-192-8

Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 2001

Sisälllys – Innehåll

Esipuhe – Företal	7
<i>Kimmo Nuotio – Casper Herler</i>	
1 Muuttuuko oikeus todella? Oikeuskehityksen syvyys muutoksen vuosikymmenellä	11
<i>Kimmo Nuotio</i>	
2 Kiinnostaako enää pohjoinen?	53
<i>Pia Letto-Vanamo</i>	
3 Maailman oikeusperheiden luokittelu 2000-luvulla	67
<i>Jaakko Husa</i>	
4 Nautintaoikeus Sananvapaus ja sensuuri psykoanalyttisen lainopin tarkastelussa	83
<i>Ari Hirvonen</i>	
5 Seksuaalirikosten muutokset ja sukupuolittunut subjekti	113
<i>Johanna Niemi-Kiesiläinen</i>	
6 En legalstrategi för 2000-talet	141
<i>Lars D. Eriksson</i>	
7 Havaintoja hallinnollisten säädösten antovallan puitteista uuden perustuslain järjestelmässä.	153
<i>Mikael Hidén</i>	
8 Hyvä hallinto – aito perusoikeus?	177
<i>Olli Mäenpää</i>	
9 Kohti uuden talouden juridiikkaa	191
<i>Juha Pöyhönen</i>	
10 Osakkeenomistajan oikeudesta osallistua yhtiökokoukseen	207
<i>Heikki Toiviainen</i>	
11 Anspråk och säkringsåtgärd	223
<i>Marcus Norrgård</i>	

DEN JURIDISKA UTBILDNINGEN

12 Pedagogiska utmaningar för juristutbildningen	237
<i>Johan Bärlund</i>	
13 Behövs det en ny examensreform – juridik i småbitar eller som helheter?	249
<i>Thomas Wilhelmsson</i>	
14 Om sätten att utbilda jurister	257
<i>Dan Frände</i>	
15 Den juridiska utbildningen – ett genmäle	263
<i>Johan Boucht</i>	
16 Justus r.f. 10 år – Justus ry. 10 vuotta	281
<i>Katriina Kuusniemi – Sanna-Maria Jokinen</i>	
Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan Vaasan koulutusyksikössä aloittaneet opiskelijat vuosina 1991–2001	295
Justus r.f.:s styrelser åren 1991–2001	298
Kirjoittajaluettelo – Förteckning över författare	299

14 Om sätten att utbilda jurister

Även år 2001 har en rad personer ägnat hela våren åt att mer eller mindre utantill lära sig juridiska texter. Syftet med minnesövningarna har varit att ta sig in till någon av landets juridiska utbildningslinjer. Urvalsprovet är ett *conditio sine qua non* för juridikstudier i Finland. Detta krav gäller inte bara i Helsingfors utan även i Åbo och Rovaniemi. För de som blir antagna väntar sedan studier av ett ganska speciellt slag. Trots olikheter mellan de olika studieorterna är ett gemensamt drag helt entydigt, dvs. det förutsätts att studerandena klarar av förhållandevis stora enheter, s.k. ämnesstudietenter. Och för att detta skall vara möjligt måste mycken tid tillbringas med kursböckerna som enda egentligt sällskap.

Det är knappast ägnat att förvåna att det finska sättet att utbilda jurister med jämna mellanrum utsätts för kritik. Jag skall här något diskutera två drag i den finska juristutbildningen, dvs. urvalsprovet och studenternas stora valfrihet. Alternativen hämtar jag från det svenska och det tyska utbildningssystemet. Eftersom jag endast sitter inne med tillräckligt pålitliga kunskaper om studierna vid Helsingfors universitet underlåter jag att dra in landets andra juristutbildningar i diskussionen.

Urvalsprovet har vissa uppenbara svagheter. Den kanske mest graverande ur rättvisesynpunkt har sedan något år varit föremål för medvetna åtgärder. Jag avser här frågan om urvalslitteraturen. I dag strävar juridiska fakulteten efter att byta litteratur varje år för att ge årets studenter en rimlig chans att tävla med de personer som har haft längre tid att satsa på inträdesförhøret. I sig kunde man gynna årets studenter med tilläggspoäng. Eftersom det är möjligt att avlägga de olika till studentexamen hörande delarna under flera terminer har detta sedan några år inte längre tillämpats.

Urvalsprovets grundläggande fråga lyder: Vad skall man testa i urvalsprovet? Vid inträde till t.ex. tekniska utbildningar är det naturligt att mäta

kunskapen i matematik och fysik. Sedan kan studierna så att säga starta från en viss nivå. Det är dock rätt tvivelaktigt om man kan se den juridiska litteratur som inpräntas för urvalsprovet som en förutsättning för fortsatta juridikstudier. Helt uteslutet är det givetvis inte, men som grund för hela systemet räcker argumentet däremot inte.

När man spanar efter en hållbar grund för urvalsprovet är det skäl att först diskutera det enda rationella alternativet, dvs. att välja nya studeranden på basis av sökandens student- eller andra skolbetyg. Modellens *ratio* är uppenbar: Den som har ett utmärkt studentbetyg borde knappast ha några svårigheter med civilrätt, straffrätt och andra juridiska discipliner.

I Sverige och Tyskland sker antagningen till de juridiska fakulteterna utan urvalsprov. Det tyska systemet fungerar så att intresserade skall sända in sin ansökan till "Zentralstelle für die Vergabe von Studienplätzen" som befinner sig i Dortmund. I ansökan skall anges den studieort man helst vill studera vid. Av 40 studieorter med inriktning på juridisk "Staatsexamen" kunde cirka hälften för vinterterminen 2000/2001 ta emot alla de som valde orten ifråga. Valet av studerande till orter med mera studerande än platser sker så att en femtedel av platserna fördelas utgående från betygen och resten utgående från sociala kriterier (handikapp, familjeband, bostad etc.). Vi ser att byte av ort ger envar som uppfyller de formella kriterierna på avlagd studentexamen möjlighet att inleda juridikstudier i Tyskland.

För svensk del kan konstateras att även här sker intagningen utan något urvalsprov. Grunderna för antagningen utgörs av skolbetyg och det s.k. högskoleprovet. Det krävs mycket goda betyg och alla intresserade har inte kunnat beredas studieplats. Det totala antalet antagna till de utbildningsprogram som leder till juris kandidat-examen har under de senare åren uppgått till ca 1.300 personer.

Man frågar sig om det i dag är möjligt att i Finland genomföra ett urval på basis av student- och andra typer av skolbetyg? Utgående från dagens situation låter sig detta inte gärna genomföras. Till urvalsprovet för Helsingfors juridiska fakultet anmälde sig sommaren 2001 sammanlagt 1.527 personer av vilka 1.237 deltog i urvalsprovet. Av dessa antogs 231 personer (och cirka 40 personer efter ett rättelseförfarande). En intagning enbart på basis av studentbetyg skulle leda till i det närmaste olösliga praktiska problem eftersom antalet personer med högsta studentbetyg inte fyller kvoten och alla övriga kriterier skapar gränsdragningar som svårigen klarar rättvisans krav. Ett avstående från urvalsprov jämte bibehållandet av sam-

ma antal studieplatser kan enbart ske när studentexamen genomgått en kraftig reform och samtliga övergångsproblem har blivit lösta.

Ytterligare måste ett problem med betygsintagning lösas. Det gäller avbrutna studier. Det torde vara så att de bästa studenterna kan välja mellan alternativa utbildningar, varvid juridiska fakulteten varje år skulle förlora ett betydande antal studenter. Problemet är så till vida allvarligt eftersom statens ekonomiska bidrag till universitetsutbildningen är starkt beroende av antalet utexaminerade jurister. Ett för stort antal "avhoppade" studenter skulle hota fakultetens existens. Man kan här konstatera att det finska systemet med ett separat urvalsprov som kräver en betydande arbetsinsats för den normala studenten verkar rätt långt eliminera lusten att avbryta juridikstudierna.

Skulle betygsintagning införas samtidigt som nuvarande finansieringsmodell tillämpas måste avhoppens negativa verkningar elimineras genom ett ökat antal studenter. En sådan åtgärd kan leda till överutbud av jurister. Men den behöver inte göra det. Om man t.ex. ställer antalet nya studieplatser i Sverige och Finland mot ländernas befolkningsmängd är antalet platser klart högre i Sverige. I Finland inleder varje år ca 450 personer juridikstudier. Skulle intagningen vara på samma nivå i Sverige borde intagningen röra sig om ca 650 personer. Antalet arbetslösa jurister är även rätt lika; i Finland var under år 2000 ca 3% av juristkåren utan arbete medan motsvarande siffra från Sverige var 5%.

Jag underlåter här att närmare gå in på effekterna av ett överutbud av jurister. Klart är dock att även universitetsutbildningen påverkas. I den hårda konkurrensen om tillbudsstående arbetsplatser skulle vitsorden i juristbetyget få ökad vikt. Med detta erhåller vi en betygshets som i dag är okänd vid Helsingfors universitets juridiska fakultet. Den fria intagningens Tyskland utgör ett slags extremexempel på detta. För det första är det inte lätt att bli godkänd i både första och andra "Staatsexamen". Två försök står till förfogande och allt material går igenom på ca två veckor. Men fastän examen avläggs är detta ingen garanti för arbete. Det krävs ytterligare att betygen är tillräckligt höga.

När man ytterligare beaktar att urvalsprov förutsätts för de flesta universitetsutbildningar i Finland talar allt för att även kommande finska juristgenerationer genomgår eldprovet innan studierna ens har börjat.

Prima facie kunde man anta att den genom urvalsprovet framdestillerade lilla grupp av studenter ges en mycket personlig och till alla delar skräddarsydd utbildning, under mottot "Endast det bästa duger".

Så är dock inte fallet vid Helsingfors universitet. I dag får varje ny studerande rätt långt välja sin egen tågordning för hur de till examen hörande delarna skall avläggas. Den som genast vill avlägga straffrätt möter inga hinder i form av krav på tidigare studier i t.ex. civilrätt. Han eller hon kan försöka sex gånger under året, fem under läsåret och en under sommaren. Han eller hon kan åhöra föreläsningar, men något krav är detta mycket sällan. Under föreläsningarna förutsätts i regel ingen aktivitet från åhörarnas sida. Det räcker med att lyssna och skriva. Till vissa föreläsningar hör ett slutförhör som kan kompensera en bok i själva ämnesstudietentamen. Andra föreläsningar ger efter avklarat slutförhör tilläggspoäng. Dessa "morötter" leder dock till att de flesta studenter åhör föreläsningar. Problemet är bara att man också går på föreläsningar som inget har med den tentamen man just då föreber sig för. Föreläsaren kan t.ex. inte börja en föreläsning i straffrätt på följande sätt: "Till frågan om utsträckningen av ansvaret för oäkta underlåtenhetsbrott hör vissa intrikta men ytterst intressanta problem vilka alla koncentreras till bedrägeribrotten. Låt oss ägna dessa morgontimmar åt denna skimrande pärla i den straffrättsdogmatiska tankevärlden." Eftersom minst hälften av åhörarna ännu inte läst annat brottsligt än deckare måste föreläsaren i stället börja: "Riksdagen riktar inte bara straffhot mot den som aktivt åstadkommer något utan även mot den som underlåter att företa en viss handling."

Endast under övningsseminarierna och slutarbetet tvingas studerandena till aktivitet och närmare kontakt med lärarkåren.

Man frågar sig nu om denna frihetens ordning är en nödvändighet som styrs av systemets inbyggda strukturer? I det tyska systemet med fri intagning ligger det nära till hands att hävda att föreläsningar inför storpublik är det enda realistiska alternativet. Men i Finland är ju läget ett helt annat. Vad jag kan se vore det möjligt att vid Helsingfors universitet införa en helt kursbunden studieordning. En fungerande modell hittas t.ex. i Uppsala. Man kunde bl.a. integrera straff- och processrätt till att omfatta hela vårterminen. Förutom ett sluttentamenstillfälle i början på juni (och omtagning före midsommar) skulle terminen bestå av korta introducerande föreläsningar, rättsfallslösningar i mindre grupper, rättegångsspel samt skriftliga arbeten (t.ex. analyser av HD-fall och rättsdogmatiska texter). Rätten att delta i sluttentamen skulle förutsätta att alla terminens delar genomförs på ett godkänt sätt. Åtminstone de ämnen som gäller den positiva rätten skulle avläggas på detta mer eller mindre problembaserade sätt.

Modellen är tyvärr bara en utopi i dag. Den förutsätter förutom ökade ekonomiska resurser en mycket radikal kursändring hos både lärare och elever. För lärarna skulle rätten att fritt välja tidpunkt för och innehållet i föreläsningarna rätt långt försvinna. Direktkontakten med studenterna skulle öka, likaså genomgången av skriftliga arbeten. Studenternas möjligheter att välja studietakt skulle kraftigt kringskäras, varvid arbete vid sidan om inte längre skulle vara så enkelt. Även statsmaktens insats är av nöden. Förutom ökade resurser för själva smågruppsundervisningen krävs tillräckliga utrymmen för arbete och undervisning i smågrupper.

Jag är övertygad om att en sådan lärar-elevintensiv undervisning skapar bättre jurister än vad dagens autonoma modell gör. Tröskeln är dock så hög att jag antar att kursändringen kommer först när juristexamen inte längre kan hävda sig i konkurrensen med andra utbildningar.